

LINA ŠULCIENĖ

Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva
Vytautas Magnus University, Lithuania

VYSKUPO KIRILO JERUZALIEČIO TARNYSTĖS SĄLYGOS IR BRUOŽAI

Conditions and Features
of the Ministry of Bishop Cyril of Jerusalem

SUMMARY

This article examines the difficult conditions and challenges of the ministry of Bishop Cyril of Jerusalem, as well as the responsibilities he faced. It discusses the situation of the church in Jerusalem in the 4th century, in relation to the policy of Christianising the empire and making Palestine the Holy Land, initiated by Emperor Constantine. It discusses the thorny issue of Arianism in fourth-century Palestine, the problem of Cyril's orthodoxy, Cyril's vision of ecclesiastical policy, his disagreements with Acacius, Bishop of Caesarea, and the story of Cyril's three exiles. Cyril's catechetical teachings are used to analyse his concern for the dangers to Christianity in the context of the religious pluralism that characterised the late Roman Empire. It also looks at Bishop Cyril's broad programme of responsibilities in the service of the Church in Jerusalem.

SANTRAUKA

Straipsnyje analizuojamos sudėtingos Jeruzalės vyskupo Kirilo tarnystės sąlygos ir iššūkiai, su kuriais jis susidūrė, taip pat jam tekusi atsakomybė. Aptariama Jeruzalės bažnyčios situacija IV a., susijusi su imperatoriaus Konstantino pradėta imperijos sukrikščioninimo ir Palestinos pavertimo Šventąja žeme politika. Aptariamas sudėtingas IV a. Palestinoje arionizmo klausimas, analizuojama Kirilo pažiūrų ortodoksiškumo problema, Kirilo bažnytinės politikos vizija, nesutarimai su Cezarėjos vyskupu Akakijumi bei trijų Kirilo tremčių istorija. Remiantis Kirilo katechetiniais mokymais, analizuojamas jo rūpestis dėl krikščionybei iškilusio pavojaus religinio pliuralizmo sąlygomis, būdingomis vėlyvosios Romos imperijai. Taip pat apžvelgiama plati vyskupo Kirilo atsakomybės programa tarnaujant Jeruzalės bažnyčioje.

RAKTAŽODŽIAI: Kirilas Jeruzalietis, Jeruzalė IV a., ortodoksija, arionizmas.

KEY WORDS: Cyril of Jerusalem, Jerusalem in the 4th century, Orthodoxy, Arianism.

IVADAS

1987 m. popiežius Jonas Paulius II paskelbė apaštalinį laišką „*Omnium Ecclesiarum Matri*“ (Ioannes Paulus II 1987), kuriame priminė ypatingą įvykį Jeruzalėje: danguje tarp Golgotos ir Alyvų kalno pasirodė didžiulis šviečiantis kryžius, kaip teigia popiežius, vilties ženklas Šventajai žemei ir visam pasauliui¹.

Apaštalinį laišką Jonas Paulius II skiria Bažnyčios daktarui Jeruzalės vyskui šv. Kirilui atminti. Jis buvo vienas iš nemažo skaičiaus liudininkų, mačiusių šviečiantį ženklą danguje, ir aprašė šį įvykį viename savo laiškų. Popiežiaus laiškas paskelbtas šešiolikos šimtmečių nuo vyskupo Kirilo mirties sukakties proga. Anot popiežiaus, jis buvo „neįkainojama Dievo dovana Jeruzalės ir visuotinei Bažnyčiai“ (Ioannes Paulus II 1987). Šis apaš-

talinio tikėjimo liudytojas ir dėmesingas ganytojas patyrė daug kančių, tačiau ištikimai tarnavo tiesai, vienybei ir meilei. Jo raštai esą vieni vertingiausių tarp visų graikų Šventųjų Tėvų: „Dėl jų virš mirties šešėliuose skendinčio pasaulio dar labiau suspindi šviesulingas kryžius, kurį jaunas vyskupas regėjo danguje savo vyskupystės pradžioje“ (ten pat).

Jonas Paulius II pabrėžia, kad Kirilo tekstai ir šiandien yra maistas ir šviesos šaltinis ne tik tikintiesiems, bet ir tiems mūsų laikų žmonėms, kurie atviri Evangelijai (ten pat).

Šis straipsnis skirtas šio „šviesos šaltinio“ konteksto tyrimui. Pamėginsime išsiaiškinti, kokiomis sąlygomis dirbo vyskupas Kirilas ir kokio pobūdžio atsakomybė gulė ant jo pečių.

JERUZALĖ IV A.

Kirilo gyvenimas siejamas su Jeruzalės miestu, išgyvenančiu ypatingą istorinį laikotarpį. Kirilas gimė *Aelia Capitolina*² – šitaip Jeruzalė vadinama nuo 135 m., arba jos apylinkėse (Witko 2017: 204) 315 m., praėjus vos dvejiems metams po vadinamojo Milano edikto, kuriuo imperatoriai Konstantinas ir Licinijus oficialiai paskelbė religinį pakantumą visoje Romos imperijoje. 324 m. Konstantinas nugalėjo savo oponentą Licinijų ir tapo vieninteliu Romos imperijos valdovu. Netrukus Rytų provincijos pajuto naujojo imperatoriaus troškimą sukrikščioninti imperiją, tiksliau – Bažnyčią ir imperiją paversti vienu kūnu.

Dar Nikėjos susirinkime Jeruzalė buvo vadinama *Aelia Capitolina* ir priklausė

Cezarėjos provincijai (Paczkowski 2012: 20). Ji buvo įgulos miestas – čia stovėjo *Legio X Fretensis*. Po karinės tarnybos, tikėtina, dauguma legiono veteranų liko čia gyventi (Drijvers 2004: 2).

Tuo metu savo įtaka *Aelia* menkai galėjo lygintis su kitais Rytų krikščionybės centrais (Paczkowski 2012: 17). Šventojo miesto vyskupo sostas, tradiciškai priskiriamas Apaštalui Jokūbui, vadina mam Jėzaus broliu, dėl origenizmo poveikio buvo praradęs savo svarbą ir įtaką Bažnyčioje (ten pat: 23).

Tačiau IV a. antroje pusėje situacija pasikeitė – prasideda Jeruzalės kaip *Civitas christiana* istorijos laikotarpis (ten pat: 9). Kirilui buvo dešimt metų, kai buvo pradėta bažnyčių statybos „progra-

ma“. Buvusioje *Aelia Capitolina* ji buvo ypač išpūdinga. Palestinos regioną Konstantinas siekė paversti Šventąja žeme, o jos centru turėjo tapti Jeruzalė – Šventasis Miestas.

Imperatoriaus įsakymu čia imta statyti šventoves – bazilikas. Numanomoje Kristaus kapo vietoje stovėjusi Veneros šventykla buvo nugriauta ir ten buvo rasta ola, kurioje – manoma – buvęs paguldytas nukryžiuoto Jėzaus kūnas, taip pat kryžius, kuris buvo pripažintas jo mirties įrankiu. Numanomose Kristaus kapo ir nukryžiuavimo vietose buvo pastatytos didingos šventovės – Kristaus kapo bazilika (gr. *Ναὸς τῆς Ἀναστάσεως*, lot. *Sanctum Sepulchrum*). Jo kapo vietoje – ir Didžioji bazilika (gr. *Μαρτύριον*; lot. *Martyrium*), jo mirties vietoje (Гаврилюк 2001: 90; Drijvers 2004: 12; Akselberg 2017: 1–3; Meppac 2009: 290–292).

Pamažu iš nereikšmingo provincijos miestelio Jeruzalė tapo iškilium krikščionišku miestu, stulbinančiu architektūrine didybe. Biblinė praeitis ir daugybė šventų vietų pavertė ją krikščioniškojo pasaulio centru. Jeruzalės bažnyčią imta su-

vokti kaip visų krikščionių bažnyčių motiną. Jeruzalės vyskupo sostas – kartu su Romos, Antiochijos, Aleksandrijos, o nuo 381 m. Konstantinopolio vyskupų sostais – tapo vienu svarbiausių krikščionių pasaulyje, Jeruzalės vyskupas – vienu autoritetingiausių asmenų Bažnyčios susirinkimuose (Drijvers 2004: 1–6).

Nuo IV a. vidurio į Jeruzalę patraukia tūkstančiai piligrimų. Jie keliauja iš visų imperijos pakraščių. Dalis jų likdavo Šventajame mieste nusprendę gyvenimą paskirti maldai Atpirkimo vietose ir talkinti vyskupui bei Jeruzalės krikščionių bendruomenei (Paczkowski 2012: 19). Jeruzalės gyventojų skaičius augo. Daugelis apsigyvendavo už miesto sienų. Alyvų kalne ir Jeruzalės apylinkėse įsikūrė daugybė vienuolynų (ten pat: 21). Jų bendruomenės buvo daugiatautės (ten pat: 22).

Nemažai katechumenų norėdavo krikštytis būtent Jeruzalėje (Гаврилюк 2001: 91). Liturginę bei pamaldumo praktiką, kurią matydavo čia, jie parsiveždavo į savo bažnyčių bendruomenes. Jeruzalė vis labiau virto liturginiu krikščioniškojo pasaulio centru (Meppac 2009: 290–292).

KIRILO JERUZALIEČIO TARNYSTĖS SĄLYGOS IR FORMOS

Nors Peteris Walkeris pavadino Kirilą Jeruzalietį „naujojo amžiaus vaiku, kuris pažįsta tik krikščionių valdomą imperiją“ (Walker 1990: 31), Kirilui teko darbuotis įtampos kupinomis sąlygomis.

Arijonizmo problema ir Jeruzalės sosto pirmumo klausimas

IV a. Šventojoje žemėje sudėtingas buvo arijonizmo klausimas. Dar Nikėjos susirinkimo metu Palestinos regiono vyskupai šiuo klausimu buvo suskilę³, o

kai 339 m. Cezarėjos vyskupu tapo Akakijus (*Ἀκάκιος ὁ Μονόφθαλμος*), regionas virto arijonizmo šalininkų atrama. Kai Jeruzalės vyskupu tapo Maksimas (*Μάξιμος Ἀ' Τεροσολύμων*, 333–348 m.), arijonai mėgino patraukti jį savo pusėn. Tam tikra prasme jiems pavyko – šventinant Kristaus kapo baziliką dalyvavo arijonų hierarchai (Paczkowski 2012: 19–20). Bet Maksimas laikėsi Nikėjos susirinkimo Tikėjimo išpažinimo. Jis buvo Atanazo Didžiojo bičiulis ir palaikė jį

sudėtingoje situacijoje, kai šis buvo persekiojamas arijonų (Drijvers 2004: 32).

Maždaug 340 m. Maksimas išventino Kirilą kunigu⁴. Bet po Maksimo mirties, 348 m. (Meppac 2009: 290–292; Witko 2017: 204)⁵, Kirilas gavo Jeruzalės vyskupo sostą iš arijono Cezarėjos vyskupo Akakijaus rankų. Todėl ortodoksiniams flangui Kirilo laikysena kėlė abejonių manant, kad vyskupu jis tapo dėl padarytų nuolaidų arijonizmui (Witko 2017: 204).

Tuo metu vyskupų rinkimai dažnai sukeldavo didelių ginčų. Kirilo išrinkimas Jeruzalės vyskupu nebuvo išimtis. Jo išventinimą lydėjo nemenka sumaištis (Drijvers 2004: 32). Savo įpėdiniu Maksimas pasirinko ne Kirilą, o Heraklį, dėl kurio ortodoksinių pažiūrų jis neturėjo abejonių. Dėl Kirilo tokio tikrumo nebuvo. Tačiau, mirus Maksimui, Cezarėjos vyskupas Akakijus, kaip vyskupas metropolitas, atsakingas už vyskupų skyrimus ir išventinimą savo bažnytinėje provincijoje, pasiūlė vyskupo sostą Kirilui suvokdamas jį kaip bendramintį. Kirilas sutiko. Jis net priėmė Akakijaus iškeltą sąlygą – atsisakyti kunigystės šventimų, kuriuos jam buvo suteikęs Maksimas (ten pat: 32–33, 34). Šis faktas visis Kirilą beveik visą jo tarnystės laiką.

Kirilo ortodoksiškumo klausimas nėra visiškai aiškus dėl Jeronimo, Sokrato ir Sozomeno liudijimų (ten pat: 33, 34). Vis dėlto jo pažiūrų ortodoksiškumą patvirtina Teodoreto iš Kiro liudijimas ir metų Konstantinopolio susirinkimo tėvų laiškas popiežiui Damazui ir kitiems Vakarų bažnyčios vyskupams (Czėsz 2007: 160, Drijvers 2044: 47). Dauguma tyrinėtojų pripažįsta, kad Kirilas laikėsi Nikėjos susirinkimo nuostatų (Witko 2017: 204)

ir net karštai gynė Nikėjos *Symbolum* (Czėsz 2007: 160). Konstantinopolio susirinkimo tėvai skelbia: „Garbingiausias ir Dievo mylimas Kirilas yra visų Bažnyčių motinos, Jeruzalės, vyskupas. Jį kanoniškai išventino ankstesnės provincijos vyskupas, jis daug kartų įvairiomis progomis ir aplinkybėmis veikė prieš arijonus“ (*Concilium Constantinopolitanum. Epistula ad papam Damasum et occidentales episcopos* 8, cit. iš Paczkowski 2012: 20).

Vyskupo tarnystės pradžioje Kirilas akivaizdžiai turėjo Akakijaus paramą. Tačiau jų santykiai netrukus tapo įtempti. Kirilas vis labiau priešinosi arijonizmui (Drijvers 2004: 35). Tai buvo dingstis Akakijui nušalinti Kirilą (ten pat: 38). Tačiau jiedu nesutarė ne tik dėl dogmatinių priežasčių.

Kirilas Jeruzalės vyskupo sostą laikė apaštališkuoju. Dangiškoji Jeruzalė jam buvo materialinė. Jai atstovavo pats Jeruzalės miestas bei daugybė čia esančių šventų vietų. Jeruzalę Kirilas laikė bažnyčių motina, nes jos pirmuoju vyskupu buvo Viešpaties brolis Jokūbas, čia apaštalai pradėjo savo veiklą (ten pat: 155, 159). O tuo metu Sirijos–Palestinos provincijos administracinis ir bažnytinis centras buvo Cezarėjoje, ir Cezarėjos vyskupo sostas buvo prioritetas. Pasak Drijverso, būtent šis nesutarimo aspektas konflikte su Akakijumi Kirilui buvo svarbesnis. Pasak jo, Kirilas buvo žmogus, turintis bažnytinės politikos viziją ir siekęs paversti Jeruzalę svarbiausiu krikščioniškojo pasaulio miestu. Be to, pagal Nikėjos susirinkimo 7 kanoną Jeruzalės vyskupas krikščių pasaulyje buvo laikomas svarbiausiu po Romos, Aleksandrijos ir Antiochijos vyskupų. Bet

formaliai jis liko pavaldus Cezarėjos metropolitui. Susidarė paradoksali situacija. Beje, dėl tos pačios priežasties Jeruzalės ir Cezarėjos vyskupų santykis buvo sudėtingas ir iki Kirilo išventinimo vyskupu (ten pat: 34–37).

Įtampa dėl Jeruzalės vyskupo sosto statuso Palestinos regione ir dėl arijonizmo Kirilui nemažai kainavo. Jis buvo ištremtas tris kartus, ir tai taip pat liudija jo pažiūrų ortodoksiškumą (Ioannes Paulus II 1987).

354 ar 355 m. Jeruzalę ir jos apylinkes ištiko badas. Varguoliai kreipėsi į Kirilą prašydami pagalbos. Jis neturėjo išteklų, reikalingų žmonėms gelbėti nuo bado, todėl slapta pardavė bažnyčios puošmenas ir vertingą apsiaustą, išaustą aukso siūlais, kurį dar imperatorius Konstantinas padovanojo Jeruzalės vyskupui Makarijui, kad šis dėvėtų jį per Krikšto apeigas. Netrukus mieste žmonės pamatė šį apsiaustą vilkint aktorę. Paaiškėjo, kad Kirilas jį pardavė pirkliui, o šis – jai (Drijvers 2004: 65). Akakijui pasitaikė proga nušalinti Kirilą – apkaltino jį bažnyčios turto pasisavinimu ir tuo, kad jis rėmė iš pareigų atleistus vyskopus (ten pat: 38).

Bažnyčios turto pardavimas rodo ganytojo Kirilo rūpestį vargšais. Stokojančių bendruomenės narių globa teikiant išmaldą, aprūpinant maistu, drabužiais ir pinigais nuo seno buvo vyskupo užduotis. Taigi Kirilas tiesiog rimtai žiūrėjo į šią pareigą.

Išaiškėjus apie bažnyčios turto pardavimą, metropolitas Akakijus pareikalavo, kad Kirilas atvyktų į Palestinos vyskupų sinodą pasiaiškinti. Bet Kirilas delsė. Dvejus metus. 357 m. Jeruzalės sinodo sprendimu jis buvo nušalintas nuo pareigų ir ištremtas. Sprendimas buvo pri-

imtas jam nedalyvaujant (ten pat: 39). Taip prasidėjo pirmoji Kirilo tremtis.

Bet jis kreipėsi į imperatorių Konstancijų II skūsdamas sinodo sprendimą ir prašydamas bylą perduoti didesniai vyskupų sinodui, kur susirinktų ne tik Akakijaus šalininkai (ten pat). Imperatorius sankcionavo Kirilo apeliaciją ir pakvietė Rytų bažnyčios vyskopus susirinkti ir „atkreipti dėmesį į Jeruzalės vyskupo Kirilo ir kitų vyskupų skundus, esą jų atžvilgiu priimti dekretai dėl nušalinimo ir ištrėmimo yra neteisėti, ir išnagrinėti įvairių kitiems vyskupams paskelbtų nuosprendžių teisėtumą“ (ten pat: 40).

359 m. rugsėjį Seleukijos sinodas grąžino Kirilą į jo pareigas, nes Akakijaus šalininkai sudarė mažumą – 36 iš 160, be to, jie apskritai nedalyvavo nušalintų vyskupų bylų svarstyme (ten pat: 40–41).

Akakijus nenurimo. Jis nuvyko į Konstantinopolį ir sugebėjo įtikinti imperatorių Konstancijų II, kuris, beje, linko į arijonų pusę, nušalinti Kirilą. Akakijus buvo išlavinto intelekto ir geros iškalbos žmogus. Be to, jis turėjo didelės Palestinos vyskupų dalies palaikymą. Vis dėlto Drijversas mano, kad imperatoriaus sprendimą lėmė Akakijaus jam papasakota istorija apie parduotas Jeruzalės bažnyčios brangenybes neminint pardavimo motyvų (ten pat: 45, 163). 360 m. Konstantinopolio sinodo sprendimu Kirilas buvo nušalintas nuo pareigų ir ištremtas.

Tų pačių metų lapkričio 3 d. imperatorius Konstancijus II mirė. Sostas atiteko Julianui, vadinamam Atskalūnu, kuriam nerūpėjo dogmatiniai ginčai Rytų bažnyčioje. Jis paskelbė visuotinį religinį pakantumą, atšaukė visas tremtis ir leido Konstantinopolio susirinkimo ištrem-

tiems vyskupams vėl užimti savo sostus. 362 m. Kirilas grįžo į Šventąjį miestą. Matyt, jis buvo mylimas Jeruzalės gyventojų, nes antrosios jo tremties laikotarpiu Jeruzalėje vyskupu tarnavęs Irenijus be jokių prieštaravimų perdavė Kirilui sostą (ten pat: 42).

Dabar jam teko pirmą kartą susidurti su nekrikščionio imperatoriaus politika. Slogų ir gilų įspūdį jam padarė šio imperatoriaus iniciatyva kartu su judėjų bendruomene atstatyti judėjų šventyklą. Tačiau valdant Julianui, Kirilo tarnystei Jeruzalėje pavojus negrėsė (ten pat).

Julianas valdė 18 mėnesių. Jam mirus, 363 m. į sostą įžengė imperatorius Jovianus, Nikėjos tikėjimo išpažinimo šalininkas. Jam valdant, Kirilas buvo paliktas ramybėje. Kai 364 m. rytinių imperijos provincijų valdovu tapo Valentas, Kirilo padėtis nesikeitė. Tiesa, tol, kol Valentas buvo abejingas erezijos klausimams – tai truko dvejus metus. Tačiau netrukus imperatorius Valentas palinko į arijonų pusę ir jo iniciatyva kitokių dogmatinių nuostatų vyskupai buvo nušalinti nuo pareigų (ten pat: 43). 367 m. Kirilą ištiko trečioji – ilgiausia – tremtis.

Po dešimties metų imperatorius Valentas pakeitė savo dogmatinę nuostatą ir netrukus leido grįžti į savo pareigas visiems ištremtiems vyskupams ir kunigams (ten pat: 44). 378 m. Kirilas grįžo į Jeruzalę ir atsidėjo sielovadai.

Akivaizdu, kad Jeruzalės krikščionių bendruomenė Kirilą vertino ir rėmė. Pasak Drijverso, tai, kad po kiekvienos iš trijų tremčių jis galėjo grįžti ir vėl imtis savo pareigų, gali būti laikoma tokio palaikymo įrodymu (ten pat: 69).

378 m. imperatorius Gracianas paskyrė Teodosijų I Didįjį imperijos rytinės

dalies valdovu. Šis vienu svarbiausių savo tikslų laikė nutraukti religinę nesantą tarp krikščionių. Teodosijus I Didysis buvo Nikėjos tikėjimo išpažinimo šalininkas. Jo iniciatyva 381 m. gegužės mėnesį Konstantinopolyje buvo sušauktas Bažnyčios susirinkimas. Juo buvo siekiama patvirtinti Nikėjoje suformuluotą Tikėjimo išpažinimą ir pasmerkti erezijas. Vienas svarbiausių susirinkimo dalyvių buvo Kirilas (ten pat: 44–46).

Jo įtaka vadinamojo Nikėjos–Konstantinopolio Tikėjimo išpažinimo formulotei tikrai didelė. Tai matyti iš panašumo tarp Jeruzalės Tikėjimo išpažinimo ir Konstantinopolyje priimto *Symbolum*. Nors Jeruzalės tikėjimo išpažinimo tekstas nėra išlikęs, jį galima atkurti pagal Kirilo katechetinius mokymus. Panašumas, pasak Drijverso, stulbinamas. Jis teigia, kad iš 174 Nikėjos–Konstantinopolio Išpažinimo žodžių 100 figūruoja Jeruzalės Tikėjimo išpažinime. Todėl Drijversas mano, kad Konstantinopolyje suformuluotas Tikėjimo išpažinimo modelis paimtas iš Jeruzalės bendruomenės ir Kirilas turėtų būti laikomas vienu pagrindinių jo formuluotės autorių (ten pat: 70).

Vis dėlto Kirilo pažiūrų ortodoksiškumas to meto teologams, matyt, kėlė abejonių, nes Konstantinopolio susirinkimo tėvai parengė ir nusiuntė Romos vyskupui Damazui ir kitiems Vakarų vyskupams anksčiau cituotą laišką, kuriuo matė reikalą patvirtinti Kirilo įšventinimo į vyskupus legitimumą ir jo pažiūrų ortodoksiškumą (ten pat: 47).

Tuo metu Bažnyčioje dogmatiniai klausimai buvo labai sudėtingi. Be to, laikotarpis buvo itin jautrus dėl kilusios įtampos tarp religinių grupių.

Religinio pliuralizmo sąlygos

Nors IV a. antroje pusėje dauguma Jeruzalės gyventojų buvo krikščionys (Paczkowski 2012: 21), čia gyveno ir vadinamieji eretikai, judėjai, samariečiai, gnostikai, manichėjai bei pagonys, jie buvo miesto bendruomenės nariai, artimi kaimynai (Widok 2017: 424; Drijvers 2004: 102). Vėlyvosios Romos imperijos Palestinai būdingas religinis pliuralizmas. Ir Kirilo tekstai tai liudija. Krikščionybė tuo metu čia dar tik pradėjo leisti gilesnes šaknis. Vis dar gyvavo ir net klestėjo kiti kultai ir religinės praktikos. Tuo laiku gyvenę žmonės vis dar galėjo rinktis iš daugybės tikėjimų. Anot Drijverso, krikščionybė ne visuomet buvo akivaizdus pasirinkimas (Drijvers 2004: 115).

Skirtingų religinių grupių sąveika buvo neišvengiama socialinė būtinybė, ypač miesto bendruomenėje (ten pat: 125). Santykiai tarp religinių grupių Palestinoje toli gražu nebuvo idiliški (Paczkowski 2012: 22). Kirilui teko dirbti įtemptos religinės situacijos atmosferoje, kurią atskleidžia ir katechezijų leksika. Iš jų matyti gilus susirūpinimas dėl pagonišku kultų, judaizmo, erezijų ir gnostinių judėjimų patrauklumo krikščionims.

Įvadinėje katechezėje vardinami krikščioniškojo tikėjimo priešai – judėjai, samariečiai ir pagonys. Taip pat eretikai. Pastarieji nurodomi pirmiausia, taigi laikomi pavojingiausiais. 15-oje katechezėje sakoma: „Anksčiau eretikai buvo atvirai žinomi, dabar Bažnyčioje apstu slaptų“ (Kat 15, 9)⁶.

Kirilas ragina ryžtingai kovoti prieš eretikus, taip pat prieš judėjus, samariečius bei pagonis (Įvad. Kat., 10). Ži-

noma, kalbama apie dvasinę kovą (Widok 2017: 425).

Kirilas erezija vadina visas teisingo tikėjimo neatitinkančias pažiūras, net ir tas, kurias šiandien apibūdintume kaip gnostines. Erezijas jis plačiai aptaria šeštajame katechetiniame mokyme „Apie Dievo vienumą“ (12–32 dalys), nors ir kitur apie jas kalba. Beje, jis aiškiai neskiria Valentino, Markiono, Sabelijaus mokymų, manicheizmo, arijonizmo ir doketizmo bei montanizmo (Drijvers 2004: 102, 103). Kirilo apibūdinimai neišsamūs, be išimties neigiami ir menkinantys, bet juk jis ir nesiekė išsamumo ar objektyvumo. Jo tikslas buvo apginti krikščionių tikėjimą nuo jo priešininkų (ten pat: 111).

IV a. Romos imperijoje helenistiniai kultai turėjo stiprias pozicijas ir traukė krikščionis. Politeizmas Palestinoje išliko, nors kraštas sparčiai darėsi krikščioniška *Terra Sancta*. IV a. pagonybė buvo jėga, su kuria krikščionims reikėjo skaitytis (ten pat: 116–117).

Kita vertus, daugumai IV a. Romos imperijos gyventojų monoteizmas buvo naujas reiškiny, radikaliai atitrukęs nuo praeities praktikų ir reikalingas naujų socialinio elgesio modelių. Anksčiau žmonėms buvo įprasta lankytis įvairiuose maldos namuose, garbinti daugybę dievų, dalyvauti įvairiose religinėse (pilietinėse) šventėse ir tai siejosi su tam tikrų specifinių poreikių tenkinimu, rūpesčiais ir troškimais, o po atsivertimo ir Krikšto jiems liko tik vieni maldos namai, vienas Dievas ir tik krikščioniškos šventės. Atsivertimas į monoteistinę krikščionybę turėjo ne tik religinę reikšmę, reikėjo kitokio gyvenimo būdo. Būta krikščionių, kurie vis dar laikėsi pa-

goniškų papročių ir prie jų grįždavo, jei krikščionybė nepateisindavo jų lūkesčių (ten pat: 115–116).

Tačiau analizuojant Kirilo katechetinius mokymus matyti, kad pagoniškos religinės praktikos minimos vos keletą kartų, todėl Drijversas daro išvadą, kad Kirilas nelaikė pagonis esant labai pavojingus krikščionims (ten pat: 99).

Tuo tarpu jo pastabos dėl judėjų ir jų religijos ypač gausios ir priešiškos. Mat kai kuriems krikščionims judaizmas buvo patrauklus. Jie šventė šabą, dalyvaudavo kitose judėjų šventėse. Be to, judėjai ir jų bendruomenės negyveno izoliuotai – vėlyvojoje Antikoje tokio reiškimo kaip judėjų izoliacija nebuvo. Taigi judėjai ir krikščionys, ypač miestuose, buvo artimi kaimynai. Ypač Palestinoje, kur judaizmas buvo labai įtakingas ir judėjų buvo daug, tad krikščionių judaizaciją Kirilas laikė realia grėsme (ten pat: 101–102).

361 m. į imperatoriaus sostą įžengė Julianas. Jis skelbė religinį pakantumą ir siekė atkurti pagonių dievų kultus (ten pat: 129). Be to, judėjų bendruomenėms jis pasiūlė atstatyti šventyklą Jeruzalėje. Jie labai entuziastingai atsiliepė (ten pat: 132). Projektą pradėta įgyvendinti 363 m. pradžioje (ten pat: 165). Jis buvo gausiai remiamas judėjų bendruomenių. Į atstatymo darbus įsitraukė net moterys.

Tačiau, darbams išibėgėjant, 363 m. gegužės 18–19 d. kilo audra ir prasidėjo žemės drebėjimas. Šventykloje kilo gaisras ir žuvo daug žmonių (ten pat: 131, 132, 144). Juliano ir judėjų projektas žlugo. Vis dėlto tyrinėtojų požiūriu, jis žlugo ne tiek dėl stichinės nelaimės, kiek dėl imperatoriaus Juliano mirties 363 m. birželio 26 d. (ten pat: 136).

Jei Julijono ir judėjų projektas būtų pavykęs, krikščionybės autoritetas būtų smarkiai smukęs, juk jis būtų paneigęs Kristaus (Mt 24, 2) ir Danieliaus (9, 26–27) pranašystes. Krikščionių pergalę prieš judaizmą skelbė ne tik Šventojo kapo bazilika, bet gerokai stipriau – tuščia Šventyklos kalno erdvė (ten pat: 135).

Jeruzalės vyskupo IV a. pareigų gausumas

Vyskupas buvo atsakingas už visus savo bendruomenės, dvasininkų ir bažnyčios reikalus (ten pat: 67). Jis skyrė naujus dvasininkus ir turėjo dalyvauti provincijos sinoduose, paprastai vykstančiuose du kartus per metus, taip pat visuotiniuose susirinkimuose (ten pat: 72).

Vyskupai buvo arbitrai ginčiuose tarp savo kongregacijos narių. Ši praktika buvo įteisinta dviem Konstantino įsakymais (318 ir 333 m.). Jais vyskupui buvo suteikta teisė vadovauti civilinėms byloms bet kurios iš šalių prašymu. Vyskupo nuosprendis buvo galutinis ir jo nebuvo galima apskūsti. IV a. *episcopalis audientia* pritraukdavo vis daugiau bylų, o vyskupo kaip arbitro ir teisėjo vaidmuo darėsi vis svarbesnis ir užimdavo vis daugiau laiko. Kaip teisėjas, vyskupas perėmė funkcijas, kurios iki Konstantino dekretų priklausė pasaulietinei valdžiai. Toks statusas neabejotinai suteikė jam didesnę autoritetą miesto bendruomenėje (ten pat: 71).

Vyskupas taip pat buvo atsakingas už dvasininkų ir vienuolių, gyvenančių jam pavaldžioje teritorijoje, moralinį būvį ir elgesį, taip pat už savo ganomųjų viešą moralę (ten pat: 72).

Jo užduotis buvo priimti keliauninkus ir pasirūpinti jais suteikiant pastogę. Kirilo vyskupystės metu didėjantis piligrimų į šventąsias vietas skaičius reikalavo intensyvaus vyskupo ir kitų dvasininkų dėmesio. Ypač per didžiąsias liturgines šventes, kai piligrimų skaičius buvo didžiausias. Svetingumo užtikrinimas turėjo būti daug laiko reikalaujanti pareiga (ten pat: 70).

Valdyti bažnyčios turtą buvo vyskupo ir jo dvasininkų užduotis. Nors faktiškai finansus valdė daugiausia dvasi-

ninkai, ypač diakonai, už savo bažnyčios finansinius reikalus buvo atsakingas vyskupas. Gausėjant bažnyčios turtą, finansų valdymas reikalavo vis daugiau jo laiko ir dėmesio (ten pat: 70–71).

Būdamas Jeruzalės vyskupu Kirilas buvo atsakingas ne tik už išvardintas sritis, bet ir mokymą, pamokslų sakymą, ortodoksinio tikėjimo saugojimą, netikinčiųjų atsivertimą, dvasinį vadovavimą, maldos tarnystę, rūpinimąsi liturginėmis pareigomis, varguoliais ir už belaisvių išpirkimą (ten pat: 66).

IŠVADOS

Vyskupas Kirilas Jeruzalėje tarnavo sudėtingomis sąlygomis. Jis dirbo mieste, kuris neseniai buvo pagoniškas, jam teko darbuotis religinio pliuralizmo sąlygomis. Jis dirbo krašte, kuris patyrė originizmo įtaką ir kuriame dominavo arijonai. To meto Bažnyčioje dogmatiniai klausimai buvo labai sudėtingi, erezijos pavojus – gana rimtas. Ganytojui buvo itin svarbu išsaugoti ir skelbti tikrąjį apaštalų mokymą. Kirilas patyrė arijonų persekiojimą ir visą tarnystės laiką jį lydėjo ortodoksinių flango teologų įtarimas. Jam teko išgyventi įtampą dėl imperatorių ir arijonų vyskupų priešiškumo jo bažnytinės politikos idealui – paversti Jeruzalės bažnyčią krikščioniškojo pasaulio centru. Kirilas daug laiko praleido tremty. Tai trukdė sistemingai darbuotis.

Tarnaujant Jeruzalėje ant vyskupo Kirilo pečių gulė didelė atsakomybė. Jo atsakomybių arealas buvo didžiulis: jis buvo atsakingas už sielovadines, katechetines, liturgines, karitatyvines, teisines ir finansines savo bendruomenės, dvasininkų ir bažnyčios gyvenimo sritis. Jam teko vadovauti Jeruzalės krikščionių bendruomenei, kai į Jeruzalę ėmė plūsti piligrimai, kurie į savo bendruomenes parsiveždavo liturginę ir katechetinę Jeruzalės bažnyčios praktiką. Dalis piligrimų likdavo Jeruzalėje, ir čia ėmė formuotis didelė, daugiatautė krikščionių bendruomenė. Jai vadovauti buvo gana sudėtingas uždavinys. Be to, Jeruzalės vyskupo statusas tapo vienas autoritetingiausių Bažnyčios susirinkimuose.

Šaltiniai

Святитель Кирилл, Архиепископ Иерусалимский. *Поучения огласительные и тайноводственные*. Москва: Синодальная библиотека

Московского Патриархата, 1991. Репринтное воспроизведение издания 1822 г.

Literatūra

- Akselberg Kristian. 2017. *Greeks, Jews, heretics and the Church of God. Ecclesiology in the catechetical lectures of St. Cyrill, Archbishop of Jerusalem. A Dissertation Submitted to the Faculty of Theology and Religion of the University of Oxford in Partial Fulfilment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy*. Pasiekiamas: https://ora.ox.ac.uk/objects/uuid:b4cb3c19-a1da-4fd4-84d6-765a4606adaf/download_file?file_format=pdf&safe_filename=Dissemination%2Bfile%2B-%2BKristian%2BAkselberg%2B-%2BCorrected%2BThesis.pdf&type_of_work=Thesis [žiūrėta 2022 08 27]
- Bradshaw Paul F. 1992. *The Search for the Origins of Christian Worship*. London: S.P.C.K.
- Częsz Bogdan. 2007. Jan Paweł II a 1600 rocznica śmierci św. Cyryla Jerozolimskiego, *Vox Patrum* 27 (t. 50–51): 159–163.
- Doval Alexis James. 2001. *Cyril of Jerusalem. Mystagogue: The Authorship of the Mystagogic Catechesis*. Catholic University of America Press.
- Drijvers Jan Willem. 2004. *Cyril of Jerusalem: Bishop and City*. Leiden–Boston: Brill.
- Dujarier M. 1979. *A History of the Catechumenate: The First Six Centuries*. New York: W. H. Sadlier.
- Ioannes Paulus II. 1987. Epistula apostolica „Omnium ecclesiarum matri”. Pasiekiamas: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/apost_letters/1987/documents/hf_jp-ii_apl_19870307_omnium-ecclesiarum-matri.html [žiūrėta 2022 08 27]
- Paczkowski Mieczyslaw C. OFM. 2012. Od „tronu świętego Jakuba“ do patriarchatu jerozolimskiego, *Vox Patrum* 32 (t. 58): 9–33.
- Šulcienė L. 2019. Disciplina arcani praktikos priežastys pagal Kirilo Jeruzaliečio katechezes, *Logos–Vilnius* 101: 77–84.
- Walker Peter W. L. 1990. *Holy City, Holy Places? Christian Attitudes to Jerusalem and the Holy Land in the Fourth Century*. Oxford University Press.
- Widok Norbert. 2017. Polemika antyheretycka w Katechezach Cyryla Jerozolimskiego, *Vox Patrum* 37 (t. 68): 423–442.
- Widok Norbert. 2018. List do Rzymian w Katechezach Cyryla Jerozolimskiego. Sposoby wykorzystania i interpretacji, *Vox Patrum* 38 (t. 69): 623–645.
- Witko Krzysztof. 2017. Katecheza i liturgia według katechez Cyryla Jerozolimskiego (+387), *Studia Pastoralne* 13: 203–220.
- Гаврилюк Павел. 2001. *История катехизации в древней церкви*. Москва: Свято-Филаретовский институт.
- Меррас Мерья. 2009. Некоторые важнейшие аспекты крещения и миропомазания в ранневизантийской традиции, *V Международная богословская конференция русской православной церкви. Православное учение о церковных таинствах*. Том I: 280–294. Москва: Синодальная библейско-богословная комиссия.

Nuorodos

- ¹ Šis stebuklingas reiškiny pasikartojo 419 m. (Paczkowski 2012: 25).
- ² Šį vardą Jeruzalei davė Romos imperatorius Adrianas „savo ir Jupiterio Kapitolijaus garbei“ (Drijvers 2004: 1). Taip ji buvo vadinama daugiau nei 200 metų. Imperijos gyventojams Jeruzalės vardas net nebuvo žinomas (ten pat: 2).
- ³ Asklepijus ir Jeruzalės vyskupas Makarijus pasisakė už Arijaus erezijos pasmerkimą. Vyskupai Etuisas iš Liddos ir Patrofilas iš Scitopolio laikėsi Arijaus erezijos.
- ⁴ Witko nurodo 343 m. (Witko 2017: 204).
- ⁵ Dėl Kirilo tapimo vyskupu datos vis dar nesutariama. Anot Akselbergo, Kirilas tapo Jeruzalės vyskupu apie 350 m. (Akselberg 2017: 1–2).
- ⁶ Žymint Kirilo Jeruzaliečio Katechezų (Kat.) fragmentus pirmasis skaičius nurodo katechezės, antrasis – pastraipos numerį. Įvadinėje katechezėje (Įvad. Kat.) skaičius nurodo pastraipos numerį.